

DOI 10.18524/2304-1587.2018.1(32).134155
УДК 347.9

Т. О. Гуржій

доктор юридичних наук, професор
Київський національний торговельно-економічний університет,
кафедра адміністративного, фінансового та інформаційного права
вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна

Є. О. Музичка

кандидат економічних наук
Національний університет харчових технологій,
кафедра туристичного та готельного бізнесу
вул. Володимирська, 68, Київ, 01601, Україна

ПРИМУСОВЕ ЗВЕРНЕННЯ СТЯГНЕНЬ НА МАЙНО БОРЖНИКА

Стаття присвячена аналізу практичних та нормативно-правових питань примусового звернення стягнень на майно боржника. Висвітлено актуальні проблеми примусового виконання рішень майнового характеру, зроблено висновок про їх обумовленість недоліками правового регулювання. Визначено місце звернення стягнення на майно боржника в системі заходів примусового виконання рішень майнового характеру. Розглянуто особливості звернення стягнень на окремі види майна. Обґрунтовано доцільність обов'язкового залучення суб'єкта оціночної діяльності до оцінки майна, що вилучається в примусовому порядку.

Ключові слова: примусове виконання, виконавче провадження, рішення майнового характеру, боржник, стягнення.

Постановка проблеми. Актуальність статті зумовлена тим, що виконання рішень суду та інших юрисдикційних органів – це важливий критерій, за яким громадянське суспільство оцінює спроможність, ефективність і чесність влади. Забезпечення реального виконання таких рішень є безумовним завданням держави, що має виконуватись безкомпромисно. Без реалізації законного рішення втрачається сенс попередньої діяльності органів публічної адміністрації, які уповноважені на забезпечення прав людини. Невиконання таких рішень негативно впливає на авторитет державної влади, оскільки в цьому разі не досягається призначення правосуддя – забезпечення ефективного поновлення у правах.

Протягом останніх років держава здійснила ряд послідовних кроків, спрямованих на вдосконалення правових та організаційних засад виконавчого провадження. Ключовим із них стало прийняття нової редакції Закону України «Про виконавче провадження», яка запровадила інститут приватних виконавців, запровадила Єдиний реєстр боржників, сприяла автоматизації виконавчих процедур, забезпечила оптимізацію строків виконавчого провадження, посилила відповідальність боржників, модернізувала механізми адміністрування авансового внеску та виконавчого збору, надала можливість для реалізації арештованого майна шляхом його прода-

жу на електронних торгах [1]. Крім того, цей крок обумовив системне оновлення підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють відносини в сфері примусового виконання судових рішень, зокрема тих, що передбачають звернення стягнень на майно боржника. Масштабність цих змін диктує необхідність аналізу сучасного стану правового та організаційного забезпечення виконавчого провадження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій дозволяє стверджувати, що правові та організаційні аспекти примусового виконання судових рішень у своїх працях розглядали такі вчені, як О. Б. Верба, А. В. Гуржій, С. П. Корнейчук, С. Я. Фурса та інші. Проте зазначені автори висвітлюють здебільшого питання примусового звернення стягнень на майно боржника лише фрагментарно та, як правило, в контексті суміжної проблематики.

Метою статті є комплексний аналіз правового та організаційного забезпечення звернення стягнень на майно боржника в сучасній Україні.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку системи виконавчого провадження важливі аспекти примусового звернення стягнень на майно боржника регламентуються досить широким колом законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів: Законом України «Про виконавче провадження», Цивільним процесуальним Кодексом України [7], Податковим кодексом України [8], Законом України 01.07.2004 № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [9], Постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1127 «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [10], Наказом Міністерства юстиції України від 30.09.2016 № 2832/5 «Про затвердження Інструкції з організації примусового виконання рішень» [11] та іншими. Така розгалуженість системи нормативно-правового регулювання потребує від учасників виконавчого провадження (особливо від державних і приватних виконавців) комплексного підходу до їх аналізу та застосування в ході виконання судових та адміністративних рішень

Як свідчить правозастосовна практика, переважна більшість випадків примусового виконання судових або адміністративних рішень стосуються справ майнового характеру, тобто справ про порушення майнового права. Із метою примусового виконання рішень майнового характеру в рамках виконавчого провадження здійснюється комплекс специфічних заходів. Найпоширенішим із них є звернення стягнення на майно боржника, яке полягає в його арешті, вилученні та примусовій реалізації. Без перебільшення можна констатувати, що звернення стягнення на майно боржника треба віднести до найдієвіших та найефективніших способів примусового виконання рішень судів та інших органів.

Так, за даними ДВС України, у 2014–2015 роках звернення стягнень на майно боржника здійснювалось у 13256 та 13765 справах відповідно, що свідчить про суттєве місце звернення стягнення на майно боржника порівняно з іншими видами заходів примусового виконання рішень майнового характеру [12, 13]. Сьогодні (станом на 1.02.2018 року) узагальнений облік із питань примусового виконання судових та адміністративних рішень не здійснюється, що обумовлено інтеграцією Державної виконавчої служби в структуру Міністерства юстиції України та скороченням її аналітичних підрозділів.

Однак про велику питому вагу стягнень на майно боржників можна судити з офіційної доповіді заступника Міністра юстиції С. Шкляра про результати роботи виконавчої служби у 2017 році, оприлюдненої на сайті Мін'юсту. Як випливає з доповіді, за звітний період органами ДВС у рамках примусової реалізації майнових рішень було стягнуто до Державного бюджету понад 1,3 млрд грн, що становить понад 60% від загальної суми стягнутих коштів [14]. Аналогічні показники спостерігаються в діяльності окремих територіальних органів ДВС. Так, за даними Головного територіального управління юстиції в Полтавській області, протягом 2017 року територіальними органами ДВС за рахунок реалізації арештованого та конфіскованого майна було стягнуто 21.227 тис. гривень (тобто, понад 63% від стягнутих коштів [15]).

Слід зазначити, що інколи навіть тільки спроби звернути стягнення на майно боржника мають достатній позитивний ефект впливу на боржника. У значній кількості випадків сума боргу сплачується боржником добровільно та необхідність провадження подальших виконавчих дій по реалізації майна відпадає.

Аналіз положень Закону України «Про виконавче провадження» та ЦПК України свідчить, що застосування стягнення на майно боржника можливе з урахуванням наступних умов:

1) стягнення на майно боржника звертається у разі відсутності у боржника готівкових коштів, коштів та інших цінностей, достатніх для задоволення вимог стягувача боржника у гривнях та іноземній валюті, інших цінностей, у тому числі коштів на рахунках і вкладах боржника у банках та інших фінансових установах, на рахунках у цінних паперах у депозитаріях цінних паперів;

2) стягнення на майно боржника звертається в розмірах і обсягах, потрібних для виконання за виконавчими документами, з урахуванням стягнення виконавчого збору, витрат на проведення виконавчих дій, штрафів, накладених на боржника під час виконавчого провадження;

3) у разі якщо боржник володіє майном спільно з іншими особами, стягнення звертається на його частку, що визначається судом за поданням державного або приватного виконавця;

4) у разі якщо сума, що підлягає стягненню за виконавчим провадженням не перевищує десяти розмірів мінімальної заробітної плати, звернення стягнення на єдине житло боржника та земельну ділянку, на якій розташоване це житло, не здійснюється. У такому разі державний виконавець зобов'язаний вжити всіх заходів для виконання рішення за рахунок іншого майна боржника;

5) звернення стягнення на будинок, квартиру, інше приміщення, земельну ділянку, що є нерухомим майном, провадиться у разі відсутності в боржника достатніх коштів чи рухомого майна;

6) боржник має право вказати ті види майна чи предмети, на які необхідно звернути стягнення у першу чергу, хоча остаточно черговість стягнення на кошти та інше майно боржника визначає державний або приватний виконавець;

7) боржник має право визнати черговість реалізації майна, на яке накладено арешт, якщо це не впливає на результативність виконання;

8) звернення стягнення на майно боржника поширюється також на те майно, яке перебуває в інших осіб, але належить боржнику.

При дотриманні зазначених умов слід враховувати обмеження щодо звернення стягнення на окремі види майна та предмети, що належать боржникові на праві власності або є його часткою у спільній власності, необхідні для боржника, членів його сім'ї та осіб, які перебувають на його утриманні, перелік яких визначено законодавством.

Звернення стягнення на майно боржника полягає в застосуванні державними або приватними виконавцями таких заходів забезпечення його виконання: 1) його виявлення; 2) опис та арешт, вилучення; 3) оцінка і примусова реалізація.

Слід зазначити, що залежно від типу майна (рухоме чи нерухоме) конкретні способи його виявлення для звернення можуть бути різними. Стаття 181 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) містить легальні поняття нерухомих та рухомих речей [16]. До нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення (будинки, квартири, гаражі, склади, виробничі споруди). Режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації. Рухомими речами є речі, які можна вільно переміщувати у просторі (побутова техніка, автомобілі, одяг).

Початковою дією при зверненні стягнення на майно боржника є його виявлення, якщо воно не було описане на забезпечення виконання рішення суду. Способи виявлення майна можуть бути різні, але серед них важливе значення має реалізація виконавцем наданого йому права здійснювати окремі заходи примусу, а саме: входити до приміщень і сховищ, що належать боржникам або зайняті ними, провадити огляд зазначених приміщень і сховищ, примусово відкривати їх в установленому порядку, опечатувати ці приміщення і сховища, а також одержувати від інших осіб необхідні для проведення виконавчих дій пояснення, довідки, іншу інформацію.

Виявленню майна сприяє особиста участь у проведенні виконавчих дій стягувача та залучених до провадження представників поліції, органів опіки і піклування, інших органів і установ.

Шляхи виявлення майна боржника можуть полягати у вчиненні державним або приватним виконавцем таких дій: подання запитів до відповідних органів (Державної фіскальної служби України, Центрів надання послуг у сфері безпеки дорожнього руху, Державної реєстраційної служби Мінюсту тощо); перевірки майнового стану за місцем проживання боржника; перевірки майнового стану в інших місцях, де може знаходитися майно боржника (зокрема, на дачі чи в гаражі фізичної особи; в складських приміщеннях, орендованих юридичною особою-боржником).

При цьому виконавець має право одержувати безоплатно від державних органів, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, посадових осіб, сторін та інших учасників виконавчого провадження необхідні для проведення виконавчих дій пояснення, довідки та іншу інформацію, в тому числі конфіденційну. Відповідне право закріплене у ст. 18 Закону України від 02.06.2016 № 1404-VIII, «Про виконавче провадження» [1, ст.18]. Виходячи з цього, неможливо окреслити все коло заходів для виявлення майна боржника. Пов'язано це з тим, що кожне виконавче

провадження є унікальним. Тому й майно можна виявити різними способами в будь-якому місці.

Досить дієвими є бесіди зі стягувачем та боржником, сусідами останнього (по житлу, гаражу), колегами по роботі тощо. Такі бесіди не можуть бути примусовими, вони мають виключно добровільний характер. При цьому інформація, отримана виконавцем, не може вважатися абсолютно достовірною. Вона підлягає обов'язковій перевірці, зокрема, шляхом виїзду за вказаною адресою для безпосереднього виявлення майна. Законодавчо неможливо передбачити всі життєві ситуації, які можуть виникати в практиці виконавця. Зважаючи на це, йому надається певна процесуальна свобода для прийняття найвдалішого щодо ситуації, яка склалася, рішення.

Результати опитування виконавців, проведеного вітчизняним ученим С. П. Корнейчуком, засвідчили, що найчастіше майно боржника виявляється шляхом подання запитів до відповідних органів (Державної фіскальної служби України, Центрів надання послуг у сфері безпеки дорожнього руху, Державної реєстраційної служби Мінюсту тощо). Крім того, ефективними способами встановлення майна боржника було визнано: перевірку майнового стану боржника за місцем проживання або в інших місцях (зокрема, на дачі чи в гаражі фізичної особи; в складських приміщеннях, орендованих юридичною особою-боржником), а також проведення бесід зі стягувачем та боржником, сусідами останнього (по житлу, гаражу, дачі), колегами по роботі тощо.

Особливості звернення стягнення на рухоме майно полягають у тому, що воно, як правило, ніде не зареєстроване. Єдиний виняток становлять транспортні засоби. Виявлення зареєстрованих на ім'я боржника транспортних засобів виконавцем здійснюється шляхом доступу до Національної автоматизованої інформаційної системи Департаменту превентивної діяльності (НАІС ДПД) Національної поліції України, який надається відповідно до спільного наказу МВС України та Міністерства юстиції України від 08.10.2012 № 1480/5/868 «Про організацію роботи щодо інформаційної взаємодії Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України та Державної виконавчої служби України» [17].

В інших випадках рухоме майно на практиці виявляється шляхом виїзду виконавця на місце проживання (якщо боржником є фізична особа) або місцем знаходження (якщо боржником є юридична особа) [18, с. 361–362] з метою перевірки майнового стану боржника.

Відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» (в редакції 2016 року), виконавець має право безперешкодного входження в приміщення боржника, або в приміщення, де знаходиться майно, що йому належить. Але на практиці застосування цієї норми суттєво ускладнене. Пов'язано це з тим, що, відповідно до статті 30 Конституції України, кожному громадянину гарантована недоторканість житла: не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше, як за вмотивованим рішенням суду [19].

Що стосується звернення стягнення на майно боржника, то Конституційний суд України визначив, що питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника – фізичної особи або особи, в якій знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, вирішується судом за місцезнаходженням житла чи іншого володіння особи за поданням державного виконавця [20]. Але, як неважко

помітити, в даному рішенні мова йде про примусове вилучення вже виявленого майна. Що ж стосується проникнення в житло для його виявлення, то відповідного права закон виконавцю не надає.

Отже, виконавець отримуватиме змогу увійти до житлового приміщення боржника, як правило, лише за згоди останнього. Для примусового входження потрібне вмотивоване рішення суду [21]. Хоча в окремих випадках, зокрема, якщо виконавець виконує рішення суду про стягнення суми заборгованості, таке рішення йому може бути надане.

Під час проведення перевірки майнового стану боржника для здійснення опису майна або складання акту про відсутність майна у боржника слід залучати понятих. Порядок залучення понятих до провадження виконавчих дій урегульовано ст. 22 Закону України «Про виконавче провадження». При цьому будь-які виконавчі дії можуть провадитися за присутності понятих, але є випадки, коли їх присутність є обов'язковою, зокрема при вчиненні виконавчих дій, пов'язаних із примусовим входженням до нежилых приміщень і сховищ, в яких зберігається майно боржника або майно стягувача, яке має бути повернуте йому в натурі; примусовим входженням до жилих будинків, квартир для забезпечення примусового виселення та вселення в них; примусовим входженням до будинків, квартир та інших приміщень, в яких знаходиться дитина, яка має бути передана іншим особам відповідно до рішення суду; при проведенні огляду, арешту, вилучення і передачі майна.

Щодо виявлення майна, яке перебуває під заставою, то відомості про заставу нерухомого майна можна отримати з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, до якого вносяться відомості про зареєстровані речові права на нерухоме майно та їх обтяження. Натомість відомості про заставу рухомого майна за договорами застави, посвідченими в нотаріальному порядку, а також інші відомості про заставу рухомого майна можна отримати у держателя Державного реєстру застав рухомого майна у відповідних обласних відділах Державної реєстраційної служби України. Відомості про заставу рухомого майна за договорами застави, які не посвідчуються у нотаріальному порядку, можна отримати, тільки ознайомившись зі змістом таких договорів, оскільки відомості про них не вносяться до Державного реєстру.

Певну специфіку має порядок звернення стягнення на майно боржника-юридичної особи [23, с. 184–185]. У таких випадках виконавець може звернути стягнення на кошти, що перебувають у касах або інших сховищах боржника, а також у банках чи інших фінансових установах. Інформацію про рахунки боржника він отримує в органах доходів і зборів або в інших органах, підприємствах, установах та організаціях, а також із повідомлень стягувача.

У разі відсутності у боржника-юридичної особи коштів, достатніх для покриття заборгованості, стягнення звертається на інше майно, належне боржникові-юридичній особі на праві власності або закріплене за ним (за винятком майна, виключеного з обороту або обмежуваного в обороті) незалежно від того, хто фактично використовує це майно.

Якщо мова йде про податковий борг, який виник за операціями, що виконувалися в межах договорів про спільну діяльність, у податкову заставу передається майно платника податків, відповідального за перерахування податків до бюджету та/або майно, яке є результатом спільної діяльності

платників податків. У разі недостатності майна такого платника податків у податкову заставу передається майно інших учасників договору про спільну діяльність, пропорційно їх внеску в спільну діяльність.

На зазначене майно накладається арешт. Відповідне рішення оформлюється постановою державного або приватного виконавця, а у разі забезпечення податкового боргу рішення про адміністративний арешт майна приймає керівник (його заступник або уповноважена особа) відповідного органу ДФС України.

Арештоване майно реалізується в такій черговості: у першу чергу – майно, яке безпосередньо не використовується у виробництві (цінні папери, кошти на депозитних та інших рахунках боржника, валютні цінності, легковий автотранспорт, предмети дизайну офісів та інше майно, готова продукція (товари); у другу чергу – інші матеріальні цінності, які безпосередньо не використовуються у виробництві; у третю чергу – об'єкти нерухомого майна, верстати, обладнання, інші основні засоби, а також сировина і матеріали, призначені для здійснення виробництва [24, с. 181–85]. У разі накладення арешту на майно третьої черги, що належить боржнику-юридичній особі, виконавець у 3-денний строк повідомляє власника або уповноважений ним орган, до сфери управління якого належить майно, та у разі необхідності – Фонд державного майна України (далі – ФДМУ) про накладення арешту на майно боржника-юридичної особи, а також дані про склад і вартість майна, на яке накладено арешт, і про розмір вимог стягувача.

Якщо арешт накладається на майно тих підприємств, які мають стратегічне значення для державної та економічної безпеки, виконавець у 3-денний строк повідомляє ФДМУ про такий арешт, інформує його про склад і вартість арештованого майна, а також про розмір вимог стягувача. У разі отримання від ФДМУ або органу, у віданні якого перебуває підприємство-боржник, повідомлення щодо порушення справи про банкрутство боржника, виконавець має право звернутися до суду із заявою про відстрочку виконання рішення.

Слід пам'ятати, що, відповідно до Закону України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» від 29 листопада 2001 року № 2864-III, в Україні встановлено мораторій на застосування примусової реалізації майна державних підприємств та господарських товариств, частка держави у статутних фондах яких становить 25 відсотків і більше. Разом із тим дія мораторію не поширюється на примусову реалізацію майна з метою погашення заборгованості перед НАК «Нафтогаз України» та її дочірніми підприємствами, які здійснюють постачання природного газу.

Тож, якщо господарським судом було порушено справу про банкрутство боржника, а на вимогу стягувача поширюється дія запровадженого судом мораторію, державний або приватний виконавець зупиняє вчинення виконавчих дій на підставі ст. 34 Закону України «Про виконавче провадження».

У випадку, коли сума коштів, отримана від продажу майна комунального підприємства, внесеного в податкову заставу, не покриває податкового боргу та витрат на проведення публічних торгів, а також за відсутності в нього майна, яке підлягає внесенню в податкову заставу та відчуженню, контролюючий орган повинен звернутися до органу виконавчої влади чи місцевого самоврядування, у віданні якого перебуває таке підприємство,

з клопотанням про: а) виділення коштів місцевого бюджету для сплати боргу; б) схвалення плану досудової санації боржника, якою передбачено погашення податкового боргу; в) ліквідацію платника податків (зокрема, про створення ліквідаційної комісії); г) оголошення банкрутства платника податків.

Якщо ж податковим боржником є державне (в т. ч. казенне) підприємство, яке не підлягає приватизації, то в аналогічній ситуації контролюючий орган може клопотати перед уповноваженим органом виконавчої влади про: компенсацію податкового боргу за рахунок бюджетних коштів, призначених для утримання цього органу; досудову санацію платника податків за рахунок держбюджетних коштів; ліквідацію платника податків; виключення податкового боржника з переліку об'єктів, які не підлягають приватизації (таке рішення дає змогу порушити справу про банкрутство).

Існують особливості примусового звернення стягнення на нерухоме майно боржника, які полягають в наступному. Відповідно до чинного законодавства, звернення стягнення на об'єкти нерухомого майна здійснюється у разі відсутності в боржника достатніх коштів чи рухомого майна. При цьому, в першу чергу, звертається стягнення на окрему від будинку земельну ділянку, інше приміщення, що належать боржнику. В останню чергу звертається стягнення на житловий будинок чи квартиру, в якому фактично проживає боржник [25, с. 253–261; 26, с. 7–8].

Аналітичні дані діяльності Державної виконавчої служби свідчать, що звернення стягнення на нерухоме майно раніше здійснювалось не так уже й часто з огляду на складність виявлення такого майна або ж у зв'язку з його відсутністю в боржника. Однак із часом кількість подібних звернень зростає, не в останню чергу завдяки покращенню роботи Реєстрів нерухомого майна та посиленню взаємодії державних і приватних виконавців та реєстраційними підрозділами Міністерства юстиції України.

Відповідно до ч. 3 ст. 50 Закону України «Про виконавче провадження», при зверненні стягнення на будинок, квартиру, земельну ділянку чи інше нерухоме майно, державний або приватний виконавець шляхом подання запиту з'ясовує в реєстраційних органах інформацію про належність майна боржнику, а також про наявність чи відсутність його арешту. У свою чергу, п. 9 Інструкції з організації примусового виконання рішень (див.: наказ Міністерства юстиції України від 30.09.2016 № 2832/5) роз'яснює, що запит виконавця є письмовим документом, обов'язковим для виконання всіма органами, установами, організаціями, посадовими особами і фізичними особами в частині надання документів, необхідних для здійснення виконавчого повноваження та вчинення інших дій, необхідних для виконання рішення.

Але в сучасній практиці примусового виконання майнових рішень ця процедура є значно простішою. Вона здійснюється шляхом безпосереднього доступу виконавців до відповідних державних реєстрів (Реєстру прав власності на нерухоме майно, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, Державного реєстру іпотек). Так, відповідно до п. 1 Порядку доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1127, інформація з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно надається приватним виконавцям в електронній формі шляхом забезпечення безпосереднього доступу до реєстру, за умови ідентифікації його

особи за допомогою електронного цифрового підпису. У свою чергу, державні виконавці мають аналогічний доступ до цього та інших реєстрів нерухомості на підставі Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та Порядку надання ідентифікаторів доступу до Єдиних та Державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 15 грудня 2015 року № 2586/5.

На наш погляд, положення щодо використання державними та приватними виконавцями інформації державних реєстрів для з'ясування належності майна боржнику на праві власності, повинна знайти відображення у ст. 50 Закону України від 02.06.2016 № 1404-VIII «Про виконавче провадження».

Як зазначалося вище, у випадку виявлення майна, достатнього для здійснення виконавчого провадження, виконавець застосовує такий захід адміністративного примусу, як *арешт майна*, який полягає у проведенні його опису, оголошенні заборони розпоряджатися ним, а при необхідності – в обмеженні права користування майном чи його вилученні у боржника та передачі на зберігання іншим особам.

Арешт майна застосовується з метою: 1) забезпечення збереження майна боржника, що підлягає подальшій передачі стягувачу або реалізації; 2) виконання рішення про конфіскацію майна; 3) виконання ухвали суду про накладення арешту на майно, що належить відповідачу і знаходиться у нього чи інших осіб, зокрема ухвали суду про забезпечення позову.

Існують певні особливості арешту окремих видів майна. Вони полягають у наступному.

По-перше, виявлені під час опису цінні папери, ювелірні та інші побутові вироби із золота, срібла, платини і металів платинової групи, дорогоцінного каміння і перлів, а також лом і окремі частини таких виробів, на які накладено арешт, підлягають обов'язковому вилученню і не пізніше наступного робочого дня передаються на зберігання установам Національного банку України, які зобов'язані прийняти їх на безоплатній основі.

Питання накладення арешту на цінні папери регламентуються «Порядком накладення арешту на цінні папери», який затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 22 вересня 1999 р. № 1774 [28]. Відповідно до цього Порядку, арешт може бути накладений на будь-які цінні папери, незалежно від їхнього виду, форми випуску та кількості власників. При арешті іменних цінних паперів у документарній формі копія постанови про накладення арешту надсилається реєстратору чи емітенту, який веде реєстр власників іменних цінних паперів. У разі, якщо арешт накладається на бездокументарні або знерухомлені цінні папери, копія відповідної постанови має бути надіслана їх зберігачу та іншим особам, визначеним законодавством. При цьому іменні цінні папери, які мають документарну форму, блокуються реєстроутримувачем на особовому рахунку власника одразу після отримання копії постанови державного чи приватного виконавця. У свою чергу, бездокументарні та знерухомлені цінні папери негайно після отримання копії постанови про їх арешт обмежуються в обігу шляхом внесення зберігачем спеціальної облікової операції.

По-друге, після перевірки права власності боржника на будинок, квартиру або інше нерухоме майно за базами даних Реєстру прав власності на нерухоме майно, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого

майна, Державного реєстру іпотек, державний або приватний виконавець накладає на них арешт та вносить відомості про це до Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна в порядку, визначеному Постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 №1127 «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». У разі накладення арешту на нерухоме майно, заставлене третім особам, виконавець невідкладно повідомляє їм про прийняте рішення. За відсутності документів на об'єкт нерухомості, їх виготовлення здійснюється за рахунок коштів стягувача. Якщо ж стягувач в 10-денний строк після одержання відповідного повідомлення не авансував витрати на підготовку документів про об'єкт нерухомості, арешт із такого об'єкта знімається (виконавчий документ повертається стягувачу, за умови що в боржника відсутнє інше майно, на яке можна звернути стягнення).

По-третє, при виявленні належних боржнику транспортних засобів (як уже зазначалося, таке виявлення здійснюється за інформаційними базами НАІС ДПД Національної поліції України) на них повинен бути накладений арешт. Водночас, слід враховувати, що саме по собі винесення постанови про арешт належного боржникові транспортного засобу не гарантує його фактичну реалізацію. Транспортний засіб може «проходити» по базах ЦНАП МВС України, але не бути в наявності (як правило, це трапляється у разі його переховування боржником). У подібних випадках арешт накладається заочно. Відповідно до ч. 3 ст. 36 Закону України «Про виконавче провадження», виконавець направляє постанову про розшук транспортного засобу боржника у відповідні підрозділи Національної поліції України, сам же розшук транспортного засобу є підставою для призупинення виконавчого провадження на підставі ст. 34 цього Закону.

Оголошення виконавцем арештованого транспортного засобу в розшук та направлення копії постанови про розшук уповноваженим особам підрозділів безпеки дорожнього руху Національної поліції України є підставою для його негайного затримання [29; 30]. Тимчасове затримання та зберігання на спеціальних майданчиках або стоянці транспортного засобу боржника, виявленого за результатами розшуку, здійснюються в порядку, визначеному Постановою Кабінету Міністрів України від 17.12.2008 р. № 1102 «Про затвердження Порядку тимчасового затримання та зберігання транспортних засобів на спеціальних майданчиках і стоянках» [31].

Після опису та арешту майна боржника повинна бути здійснена його оцінка і примусова реалізація, які є не заходами безпосереднього примусу, а заходами забезпечення звернення стягнення на майно боржника. У разі, якщо сторони виконавчого провадження не досягли згоди в питанні вартості майна боржника, визначення такої вартості здійснюється виконавцем за ринковими цінами, діючими на день визначення вартості. Для оцінки за регульованими цінами, оцінки нерухомого майна, транспортних засобів, повітряних, морських та річкових суден виконавець залучає суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання, який провадить свою діяльність відповідно до Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні».

Із нашої точки зору, такий підхід до визначення вартості арештованого майна має дискусійний характер. Здійснення оцінки вилученого майна не є фаховою діяльністю (а отже й фаховою компетенцією) виконавця. На практиці це часто призводить до заниження фактичної вартості май-

на та, як наслідок, до судових оскаржень відповідних дій державних чи приватних виконавців. Альтернативний спосіб вирішення цього питання передбачає ч. 5 ст. 57 Закону України «Про виконавче провадження», згідно з якою, при незгоді боржника або стягувача з оцінкою, здійсненою виконавцем, виконавець залучає до проведення оцінки майна спеціально уповноваженого суб'єкта оціночної діяльності. Однак вважаємо, що, незалежно від обставин, оцінку вартості арештованого майна повинен здійснювати уповноважений суб'єкт оціночної діяльності, який діє на підставі ліцензії, виданої Міністерством юстиції України та несе відповідальність за нефахову оцінку майна відповідно до чинного законодавства.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можемо констатувати, що організаційно-правове забезпечення виконавчого провадження перебуває на етапі динамічного розвитку. Прийняття нової редакції Закону України «Про виконавче провадження» потягнуло за собою кардинальні зміни не лише в системі суб'єктів виконавчого провадження, а й у великій кількості підзаконних нормативно-правових актів, якими регламентуються питання примусового звернення стягнень на майно боржника. Більшість цих змін можна охарактеризувати як позитивні та такі, що сприяли оптимізації механізмів примусового виконання судових рішень майнового характеру. Проте окремі законодавчі новели характеризуються недостатньою обґрунтованістю, що зумовлює необхідність їх подальшого аналізу та приведення у відповідність до об'єктивних потреб правозастосовної практики.

Список літератури

1. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII // Офіційний вісник України. 2016. № 53. Ст. 1852.
2. Верба О. Б. Особливості визнання судом мирової угоди на стадії виконавчого провадження // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2008. № 3. С. 121–129.
3. Гуржій А. В. Примусове виконання судових рішень у світлі розвитку вітчизняного законодавства / А. Гуржій // Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, (18–19 травня 2017 року) // Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». Київ: НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», Вид-во «Політехніка», 2017. С. 196–201.
4. 4 Gurzhiy A. V. Procedures subjects of the cases regarding violation of freight traffic safety laws / A. V. Gurzhiy // Herald of kyiv national university of trade and economics. 2013. № 6 (92). P. 148–162.
5. Корнейчук С. П. Адміністративний примус в діяльності органів примусового виконання рішень судів та інших органів публічної адміністрації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2015. 208 с.
6. Фурса С. Я., Щербак С. В. Виконавче провадження в Україні : навч. посіб. для вищ. навч. закл. К.: Атіка, 2002. 480 с.
7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–42. Ст. 492.
8. Податковий Кодекс України (у редакції від 27.02.2018) // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст.112.
9. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV // Офіційний вісник України. 2004. № 30. Том 1. Ст. 140.

10. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 №1127 // Офіційний вісник України. 2016. № 2. Ст. 108.
11. Про затвердження Інструкції з організації примусового виконання рішень: Наказ Міністерства юстиції України від 30.09.2016 № 2832/5 // Офіційний вісник України. 2016. № 76. Ст. 2559.
12. Звіт про роботу органів державної виконавчої служби у 2014 році // Офіційний веб-сайт Державної виконавчої служби України. URL: https://dvs.gov.ua/media/files_for_pages/2015_doc.pdf (дата звернення: 14.06.2018).
13. Звіт про роботу органів державної виконавчої служби у 2015 році // Офіційний веб-сайт Державної виконавчої служби України. URL: https://dvs.gov.ua/media/files_for_pages/_2016_doc.pdf (дата звернення: 14.06.2018).
14. Мін'юст презентував результати роботи виконавчої служби у 2017 році та плани на поточний рік // Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/minyust-prezentuvav-rezultati-roboti-vikonavchoi-službi-u-2017-rotsi-ta-plani-na-potochniy-rik> (дата звернення: 14.06.2018).
15. Звіт про роботу органів ДВС Полтавської області за 12 місяців 2017 року // Офіційний веб-сайт Головного територіального управління юстиції у Полтавській області Міністерства юстиції України. URL: <https://www.just.gov.ua/content/70/> (дата звернення: 14.06.2018).
16. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.
17. Про організацію роботи щодо інформаційної взаємодії Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України та Державної виконавчої служби України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства юстиції України від 08.10.2012 р. № 1480/5/868 // Офіційний вісник України. 2012 р. № 80. Ст. 3247.
18. Дешко Л.М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: монографія / Л.М. Дешко. Ужгород, 2016. 486 с.
19. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
20. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Сінюгіної Ірини Іванівни щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 376 у взаємозв'язку зі статтями 151, 152, 153 Цивільного процесуального кодексу України. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-11/card2#Card> (дата звернення: 14.06.2018).
21. Gurzhii A. The decision-making process in administrative cases / A.V. Gurzhii // *Rocznik Administracji Publicznej*. 2017. № 3. S. 387–393.
22. Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень: Закон України від 18.11.2003 № 1255-IV // Офіційний вісник України. 2003. №52. Том 1. Ст. 2734.
23. Deshko L. The reasons and motives for national court's decision: the practice of the European Court of Human Rights and national courts / L.N. Deshko // *TEISE*. 2016. №99. P. 186–193.
24. Притуляк В. М. Процесуальні особливості звернення стягнення на майно боржника // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Юридичні науки"*. 2014. Випуск 3. Том 1. С. 181–185.
25. Коваль О. Звернення стягнення на житло на підставі виконавчого напису нотаріуса: прогалини законодавства та шляхи їх виправлення // *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 253–261.
26. Дешко Л. Основні напрямки вдосконалення конституційно-правового забезпечення права кожного звертатися за захистом своїх прав і свобод до міжнародних судових установ чи до органів міжнародних організацій / Л. М. Дешко // *Право і суспільство*. 2016. № 4. С. 3–9.

27. Про впорядкування відносин з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : Наказ Міністерства юстиції України Міністерства юстиції України від 15.12.2015 р. № 2586/5 // Офіційний вісник України. 2015 р. № 98. Ст. 3383.
28. Порядок накладення арешту на цінні папери: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.1999 р. № 1774 // Офіційний вісник України. 1999. № 38. Ст. 57.
29. Гуржій А. В. Підстави адміністративної відповідальності за порушення правил перевезення небезпечних, великовагових і великогабаритних вантажів / А. В. Гуржій // Наука і правоохорона. 2012. № 1. С. 181–188.
30. Гуржій А. В. Проблеми встановлення суб'єкта порушень правил перевезення небезпечних, великовагових і великогабаритних вантажів у процесі адміністративно-парвової кваліфікації / А. В. Гуржій // Вісник Запорзького національного університету. Серія: Юридичні науки. 2012. № 1. Ч. 2. С. 111–117.
31. Про затвердження Порядку тимчасового затримання та зберігання транспортних засобів на спеціальних майданчиках і стоянках: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.12.2008 р. № 1102 // Офіційний вісник України. 2008. № 98. Ст. 3240.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2018

Т. А. Гуржій

Київський національний торговельно-економічний університет,
кафедра адміністративного, фінансового і інформаційного права
ул. Киото, 19, Київ, 02156, Україна

Е. А. Музичка

Національний університет пищевих технологій,
кафедра туристичного і готельного бізнесу
ул. Владимирская, 68, Київ, 01601, Україна

**ПРИНУДИТЕЛЬНОЕ ОБРАЩЕНИЕ ВЗЫСКАНИЙ
НА ИМУЩЕСТВО ДОЛЖНИКА**

Резюме

Стаття посвящена аналізу практичних і правових питань примусового звернення заборгованості на майно боржника. Освітлені актуальні проблеми примусового виконання рішень майнового характеру, зроблено висновок про їх умовленість недоліками правового регулювання. Визначено місце звернення заборгованості на майно боржника в системі заходів примусового виконання рішень майнового характеру. Розглянуті особливості звернення заборгованості на окремі види майна. Обґрунтовано цілісність обов'язкового залучення суб'єкта оціночної діяльності до оцінки майна, изымаемого в примусовому порядку.

Ключевые слова: примусово виконання, виконувальне провадження, рішення майнового характеру, боржник, заборгованість.

T. O. Gurzhiy

Kyiv National University of Trade and Economics,
The Department of Administrative, Financial and Information Law
Kyoto str., 19, Kyiv, 02156, Ukraine

E. O. Muzychka

Kyiv National University of Food Technologies,
The Department of Tourism and Hotel Business
Vladimirskaya str., 68, Kyiv, 01601, Ukraine

**FORCED TREATMENT OF LOANS AT THE PROPERTY
OF THE DEBTOR**

Summary

The article is devoted to the analysis of practical and legal issues of compulsory enforcement of levies on the debtor's property. The actual problems of compulsory execution of decisions of property character are highlighted, the conclusion about their condition by lacks of legal regulation is made. Determined the place of foreclosure on the property of the debtor in the system of measures of enforcement of decisions of a property nature. The features of foreclosure treatment for certain types of property are considered. The expediency of compulsory attraction of the subject of appraisal activity to the valuation of property seized in compulsory order is grounded.

Key words: compulsory execution, enforcement proceedings, decision of property nature, debtor, recovery.